

SZATMÁRI GYÖRGYI

A „nincs” lehetősége

Az élet peremén

Ma reggel is ott ült a ház lábatartójának peremén. A város már éledezett. Ő várt. Nem türelmetlenül, nem feszegve. Csak ült és várt. Ha előtte ment el valaki a járdán, felemelte tekintetét minden tolakodó követelőzés nélkül, mégis várakozóan. Volt, aki szinte észre sem vette. Mintha a kerület, az utca kopott falai között kopott díszlet volna maga is. Akárha ott se volna. Mintha nem is volna. A nő félszegen lépett oda hozzá. Ő ránézett, kezét nem emelte, nem szólt, csak nézett. A nő annyit kérdezett, hogy elfogadna-e valamit reggelire. Köszönettel ígert mondott. Mi esne jól? – hangzott az újabb kérdés. Tekintetében régről ismerős, megnevezhetetlen valami halvány fénye derengett: Bármit elfogadok. Amikor a nő elment, más lett a várakozás. Amikor visszatért, tán nem is a kis csomag keltette életre a pillantást, s az egyszerű szót: Köszönöm.

Ott hevert és várt. Ugyanúgy, mint tegnap, mint tegnapelőtt, mint hetekkel, hónapokkal ezelőtt, ahogyan már hosszú évek óta. Névtelenül névtelen kiszolgáltatottak sokaságában. A névtelen ember harmincnégy éve tartó betegsége és kiszolgáltatottsága fogságában várt. Várt-e egyáltalán valamit, vagy csak mint otfelejtett, néma alak, díszlete lett a helynek? A pazar fürdőről többet tudunk, jobban őrzi az emlékezet, mint azokét, akik e helyet betöltötték (Jn 5,2). Nem nevük, személyiségük köszön felénk a történetből, hanem beteg állapotuk (Jn 5,3). Ő egyike ezeknek. Elfeledettebb az elfeledetteknél. Még diagnózisra sem méltatott. Mint akiről lemondtak. Sem nevét, sem gondját nem tartják számon. S mintha már ő is lemondott volna önmagáról. Első megszólalása a teljes elhagyatottság vallomása (Jn 5,7). Közben ünnepre gyülekeznek Jeruzsálemben (Jn 5,1). Jézus is oda tart.

A Beteszda-fürdői gyógyítás története (Jn 5,1–18), a János evangélium 5. fejezete több szempontból talányos. Miféle ünnepre érkeznek? Ki ez az ember? Kinek látjuk őt, ha az elbeszélés részleteibe tekintünk? Általa később Jézusra irányul a kérdés: „Ki az az ember...?” (Jn 5,12). Mi van ott, ahol kezdetben csak az látszik, ami nincs? Mi rejlik a „nincs”-en túl? Van-e valami, van-e lehetőség az élet peremén?

Esettanulmány – gyógyulás, mint máshol is?

Jézus gyógyító mondata: „Kelj föl, vedd ágyadat és járj!” (Jn 5,8) visszhangozza Mk 2,9.11 felhívását, így a jánosi történet emlékeztet Mk 2,1–12 és a párhuzamos szakaszok (Mt 9,1–8 és Lk 5,17–26) elbeszélésére a béna meggyógyításáról. Azonban a helyszín eltérő. Márk és annak nyomán Máté gyógyítástörténetének helyszíne Kafarnaum, Jézus városa (Mk 2,1; Mt 9,1). Lukács, bár nem pontosítja ilyen részletességgel, mégis hasonló környezetet sejtet: a Genezáreti tó partján a városi környezetben Jézus otthonosan mozog (Lk 5,1.12.17.19.27; vö. még 6,1.12; 7,1). János evangéliumában a gyógyítás Jeruzsálem gondosan körülírt helyszínén, jeles alkalommal történik. A szinoptikus evangéliumok Jézus bűnbocsátó hatalmára helyezik a hangsúlyt. A béna meggyógyítása ennek szemléltetésére szolgál. Jézus bűnbocsátó mondata megelőzi a hatalmat demonstráló gyógyító tettet. János evangéliumában a gyógyulás áll a középpontban, s nem hangzik el a „megbocsáttattak bűneid” feloldozó mondata. A szinoptikus elbeszélésben a béna szótlan szereplő, akinek az esete alkalmat ad arra, hogy Jézus az írástudókat (és farizeusokat)¹ az Emberfia bűnbocsátó hatalmáról tanítsa. János evangéliumában általánosabban a zsidókkal kerül konfliktusba Jézus, nem a bűnök megbocsátása, hanem a szombati gyógyítás okán (Jn 5,16). Itt is a vitapartnereknek szól az esetet követő – ám a szinoptikusokénál jóval hosszabb – tanítás (Jn 5,19–47). A tanításban itt is szó esik az Emberfia hatalmáról (Jn 5,27). Ez a hatalom a feltámadás ítéletének hatalma, mely az Atya és a Fiú egységéből fakad (Jn 5,27–30). Annak megnyilvánulása, hogy az Atya a Fiú iránti szeretetből önmagával ajándékozza, önnön életében részesíti őt, aki az Atya által cselekszi az Atya akarát, az Atya tetteit: életet ad és ítél (Jn 5,19–30). Szava által életben, önnön életében akar részesíteni (Jn 5,24–28). A negyedik evangéliumban az ember nem marad szótlan. Ő – és gyógyulása – itt nem egyszerűen az Emberfia bűnbocsátó hatalmának jele, hanem beszédes és tevékeny szereplője az eseményeknek. Ami történik, életadás és ítélet, az Atya és a Fiú egységében megnyilvánuló szeretet, Isten szeretete kinyilatkoztatása. Az események itt találkozásról szólnak, amelyben az

1 Mk 2,6 és Mt 9,3 csak az írástudókról beszél, Lk 5,21 írástudókat és farizeusokat említ.

élet perifériáján élő és az őt szemlélők egyaránt döntésre meghívtak. A negyedik evangéliumban a beteg ember nem csak vitát kiváltó ok, és gyógyulása nem csak hatalmat demonstráló jel lesz: látni fogjuk őt cselekvő, döntéshozó helyzetben, látjuk találkozásokban. János evangéliumában az ő személye és a zsidók reakciója hangsúlyosabbá válik.² És a szinoptikus elbeszélésből hiányzó, János evangéliumában késleltetve közölt mozzanat lesz a történet kibontakozásának forduló- és talán értelmezési pontja: „Szombat volt” (Jn 5,9).

János evangéliumának gyógyítás-elbeszélései sorában ez a második epizód. Közvetlenül előtte olvassuk a gyermekének gyógyítását kérő kafarnaumi királyi tisztviselő történetét (Jn 4,46–54). Ott a gyógyításra szoruló gyermekről csak beszéltek, de alakja nem volt látható. Itt és a harmadik gyógyítástörténetben (Jn 9) Jézus közvetlenül találkozik a rászorulóval, sőt Jézus lesz a kezdeményező. A Beteszda-fürdői gyógyítással kezdődik az evangélium zsidó ünnepektől kísért szakasza (Jn 5,1–12,50), amellyel megérkezünk Jézus utolsó Húsvétjának elbeszéléséhez (Jn 13,1-től). Itt hangzik el először, hogy „a zsidók üldözni kezdték Jézust” (Jn 5,16).

Hol vagyunk?³

Jézus sorsát tekintve tehát üldözésének kezdeténél vagyunk. Némi nehézséget okoz tájékozódnunk az időben. Az evangélium néhány kézírata arról tanúskodik, hogy megpróbálták azonosítani, melyik ünnep vonzhat sokakat a Szent Városba. Van olyan szöveg, amely szerint a Mazzot (Kovásztalánok) ünnepe az,⁴ más kéziratban a Szukkot (Sátoros ünnep) szerepel,⁵ és a szentírás-magyarázók körében is többféle vélekedéssel találkozunk: Purim, Sávuo (vagyis Pünkösd)⁶ vagy Rós Hasana (Újév); utóbbi az ítélet és tanúságtétel Jézus beszédében (Jn 5,19–47) megjelenő témáival is összefügg.⁷ A legrégebbi és igen tekintélyes kéziratok alapján sok biblikus azonban úgy véli, hogy itt

2 Vö. Léon-Dufour, Xavier: *Lettura dell'Evangelo secondo Giovanni*, Vol. 2., San Paolo, Milano, 1992, 40–41.

3 Az 5. és 6. fejezet sorrendjének kérdésével itt nem foglalkozom. Ennek egy összefoglalásához lásd pl. Schnackenburg, Rudolf: *Il vangelo di Giovanni*, Vol. 2., Paideia, Brescia, 1976, 17–23. Szerinte a 6. fejezet megelőzte az 5-et, ám tekintélyes szövegtenűk, köztük a legrégebbi P^{66,75} papiruszok a jelen sorrendet támogatják.

4 Például a 9. századi Λ kódex.

5 Például a 14. századi 131 számú kisbetűs kódex.

6 Így Schnackenburg, i. m. 17–24; 166. Schwank, Benedikt: *János*, Agapé, Szeged, 2001, 204.

7 Léon-Dufour, i. m. 35. Keener, Craig S.: *The Gospel of John. A Commentary*, Vol. 1., Hendrickson, Peabody, 2003, 634–635.

határozatlan névelővel egy ünnep van.⁸ Úgy tűnik, az elbeszélő egyetlen ünnep iránt mutat érdeklődést a történetek kapcsán, a Szombat iránt (Jn 5,9–10.16).⁹

A földrajzi helyszín Jeruzsálemben, a Juh-kapunál található fürdő (Jn 5,1). A hely, amelyet Neh 3,1.32; 12,39 is említ, a Templomtól északkeletre fekszik. A Juh-kapunál terelték össze az áldozatra szánt állatokat.¹⁰ A ma Jeruzsálemben utazó megtekintheti a feltárt, különböző korok emlékét őrző fürdőmaradványt. Egy felirat, bizonyos Pompeia Lucilia fogadalmi ajándéka tanúsodik a fürdőhöz kötődő legendáról. E felirat alapján a Kr. u. 2. században a fürdő, vagyis a felső építmény, vélhetőleg egy gyógyító istenségnek, talán Aszklépiosznek emelt szentélyhez tartozott. A hiedelem azonban jóval régebbi, semita eredetű lehet. Ez a hiedelem élhetett már az alsó réteget képező, vélhetően szintén gyógyító helyként tisztelt fürdővel kapcsolatban. A nyilvános fürdők hozzátartoztak a hellenisztikus kor városainak életéhez. A Betesda-fürdő öt oszlopcsarnoka közül négy körülvette a két medencét, az ötödik pedig a két medence között helyezkedett el, s talán a férfiak és nők fürdőjének elválasztására szolgált.¹¹

A fürdőben gyógyulást keresők, az ünneplésből kívül rekedt betegek sokasága hever két, a kortársak számára méltóságot jelentő szintér között. Az ünneplők útja a Templom felé tart. Az elbeszélés egy későbbi pontján ott találkozik az ember is Jézussal (Jn 5,14). Erről azonban most még mit sem tud: ott hever sokakkal együtt az ünnepre vonzó Templom árnyékában. Neh 3,32 szerint a kapu másik oldalán az aranyművesek és kereskedők lakta városrész húzódott. A helyzet, amelyben ez az ember társaival együtt van, a vallás, Isten tisztelete és a jólét jellemezte világ háttere előtt mutatkozik meg. Ez az a közeg, amely mindazok világa, akikhez képest az övé, az övék „periféria”. Ez az ünnepi készüllet, ez a jólét és a kereskedelem képviselte tágas kapcsolatok az a világ, amelyből ő kívül rekedt. Nincs helye ott.

8 A 200 körülre datálható, legkorábbi P⁶⁶ papirusz, valamint 4–5. századi kódexek, mint az A, B, D is, névelő nélkül, egy meghatározatlan „ünnepet” említenek. Az κ és C kódex határozott névelőt használ: „az ünnep”, amely vélhetően az azonosításra való törekvés jele. Az ünnep szándékolt meghatározatlansága mellett érvel többek között Brown, Raymond E.: *Giovanni. Commento al vangelo spirituale*, Cittadella, Assisi, 1979, 266. Bolyki János: „Igaz tanúvallomás”. *Kommentár János evangéliumához*, Osiris, Budapest, 2001, 154.

9 Brown, i. m. 166. Léon-Dufour, i. m. 35–36. Brant, Jo-Ann A.: *John*, Baker Academic, Grand Rapids, 2011, 102–103. Keener, i. m. 635–636.

10 Vö. Bolyki, i. m. 153. Léon-Dufour, i. m. 36.

11 Farkasfalvy Dénes: *Testté vált szó. Evangélium János szerint*, 1. kötet, Prugg Verlag, Eisenstadt, 1986, 147–148. Léon-Dufour, i. m. 36–37. Keener, i. m. 636–639. Az említett, az evangélium első olvasói számára még ismerős hiedelem állhat Jn 5,7 mögött. Későbbi magyarázata a Vulgátában 3b–4. versbe illesztett szöveg: „várva, hogy a víz megmozduljon, mert az Úr angyala időnként leszállt a tóra és felkavarta a vizet, s aki a víz felkavarása után először ment bele a tóba, meggyógyult, akármilyen betegségben sínylődött”. Vö. *Ős és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján*, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2007.

Akinek nincs semmije, mije van? – Egy találkozás története

Az ő közössége azoké, akik hozzá hasonlóan ott feküdtek (Jn 5,3.6). Tétlenségük, cselekvőképességük hiányának kiáltó igéje: fekszik (κατάκειμαι). Ez az ige János evangéliumában csak itt fordul elő. A κείμαι (fekszik) igéből származik, amely az Újszövetségben is gyakran a τίθημι (tenni, helyezni) szinonimája, s többnyire élettelen dolgokra,¹² az önállóságra nem képes emberre,¹³ Jézus sírba helyezett testére¹⁴ vonatkozik. Hasonlóképpen János evangéliumában a κείμαι csak élettelen dolgokhoz kapcsolódik¹⁵, és Jézus sírba helyezett holttestéhez (Jn 20,12). A κατάκειμαι jellemzően két összefüggésben fordul elő az Újszövetségben. Egyrészt – mint történetünkben – a betegségtől tehetetlenné lett személy állapotát írja le,¹⁶ másrészt szinte ellentétként a közösséget kifejező, döntést és szándékolt cselekvést feltételező asztalhoz telepedés igéje.¹⁷

A tehetetlen tömegben tehetetlenül fekvő embernek nincs semmije az őt ebbe az állapotba kényszerítő krónikus, harmincnyolc éve tartó betegségén kívül (Lk 5,5). A görög szöveg szerint „volt ott egy ember harmincnyolc évet bíró / birtokló az ő betegségében”.¹⁸ Amit önmagáról tud, csak jelen állapota, amije van, csak az a harmincnyolc év, ami emlékként és jelenként meghatározza őt, és az ágy, amelyen hever. A gyakran pálmalevelekből készített, fekvőhelyül szolgáló szőnyeg a legszűkösebb tulajdont jelentette.¹⁹

Ebben a helyzetben lepi meg egy találkozás. Nem kér, nem kiáltozik, csak ott fekszik. Ami történik, az a másik tekintetével, felé fordulásával veszi kezdetét, Jézus iránta tanúsított érdeklődésével. Jézus rátekint. A ὁράω (látni) felismerést, mélyebb megértést fejez ki. Többnyire azok tekintetét írja le az evangéliumokban, akik látják Jézus tetteit.²⁰ Itt azonban Jézus az ige alanya. Ő az, aki túl a fizikai érzékelésen meglát valamit ebben az emberben, ahogyan többet lát, többet tud, amikor a születéstől fogva

12 Így fejszére (Lk 3,9), anyagi javakra (Lk 12,19), városra (Mt 5,14; Jel 21,16), trónra (Jel 4,2) vonatkozik.

13 Így a pólyába fektetett kisdedre (Lk 2,12.16).

14 Mt 28,6; Lk 23,53.

15 A korsókhoz és más edényekhez (Jn 2,6; 19,29), Jézus lepleihez (Jn 20,5.6.7), parázshoz és a rá helyezett ételhez (Jn 21,9).

16 Az összesen tizenkét újszövetségi előfordulásból hét esetben ilyen jelentésben áll. Így jelen szakasz két versén kívül a következő helyeken: Mk 1,30; 2,1; Lk 5,25; ApCsel 9,33; 28,8.

17 Így Mk 2,15; 14,3; Lk 5,29; 7,37; 1Kor 8,10 versekben. Ez utóbbi használatában az ἀνάκειμαι (asztalhoz feküdni, telepedni) szinonimája, vö. Mk 6,26; 14,18; 16,14; Mt 9,10; 22,10.11; 26,7.20; Lk 22,27; Jn 6,11; 12,2; 13,23.28.

18 ἦν δὲ τις ἀνθρωπος ἐκεῖ τριάκοντα καὶ ὀκτώ ἔτη ἔχων ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ.

19 Keener, i. m. 640.

20 Kremer, Jacob: ὁράω, in Horst Balz – Gerhard Schneider (eds.): *Exegetical Dictionary of the New Testament* (a továbbiakban: EDNT), Vol. 2., Eerdmans, Grand Rapids, 1994, 526–529.

vakra tekint ugyanígy (Jn 9,1). Az ő másik felé irányuló figyeleméből született kérdés az, amely a periférián tengődő számára lehetőséget ad helyzete mérlegelésére. Egy megszólítás, amely a hosszú idő kiszolgáltatottságában elfeledett távlatot újra megnyitja:²¹ „Akarsz egészségessé válni?” (Jn 5,6b) Jézus első szava ez a történetben. A lényegre kérdez: az ember vágyára, akaratára, életének céljára (Θέλεις). Egészségről beszél: υγιής (egészséges, ép). Ettől a pillanattól kezdve a horizontot ez az egészség, egész mivolt festi. A melléknév ismétlődik a rövid elbeszélés további szakaszában (Jn 5,[4.]6.11.14.15. v.). A negyedik evangéliumban még egy esetben, erre a történetre utalva fordul elő, amikor Jézus az ellene acsarkodó zsidók szemére veti, hogy csupán látszat szerint ítélnék (Jn 7,23–24). Új távlat nyílik tehát, nem azért, mert a kiszolgáltatott új helyzetet vívott ki magának, s nem azért, mert helyzete már láthatóan megváltozott, hanem mert Valaki feléje fordult, meglátta benne azt, ami a látszaton túl van.

Nem könnyű az elvesztett reményt újra megtalálni, nem könnyű a jelenlevőt – a Jelenlevőt – meglátni, idő és párbeszéd szükséges ehhez. Jézus nem (ki)oktatással kezdi, a felszólításnak, felhívásnak még nincs itt az ideje. Jézus előbb teret ad a periférián lévőnek, hogy önmagára találjon. A vallomás látszólag egy lúzer mondata, aki a jobbléért, jóléért folytatott „versenyfutásban” érdekekre alapozott kapcsolati háló nélkül mindig lemarad. Legáltalában első ránézésre erről van szó. Jézus teret ad annak, hogy az ember kifejezze hiányát, és ő meghallja ebben azt, ami túl van a fizikai nélkülözésen. Lehetőséget ad a panaszra, hogy megfogalmazódhasson az a hiány, amely az anyagi javak hiányát, a fizikai állapot terhet súlyosbítja, a magány: „Nincs emberem...” (Jn 5,7). Betegsége önmagában nem indokolja ezt a magányt. Az Újszövetség és a Misna több szakasza szerint a betegség, testi hiány, mozgásképtelenség nem tett szükségképpen a társadalomból teljesen kirekesztetté valakit.²² Ennek az embernek még sincs kit megneveznie. Panaszában az ember főnév előtt nincs névelő: egyetlen embere sincs, senkije sincs, aki segítségére lenne, aki vele lenne. Az, akit „egy embernek” mutat be az elbeszélő, itt méltatlan, embertelen helyzetéről vall.

Jézus válasza mintha figyelmen kívül hagyná az ember panaszát: „Kelj föl, vedd ágyadat és járj!” (Jn 5,8) Három felszólítás ahhoz címezve, aki – immár harmincnégy éve – tehetetlenül hever ágyán az élet peremén, középpükt a felhívással, hogy vegye föl, vegye kezébe azt, ami eddig tehetlensége hordozója volt,

21 Vö. Sanford, John: *Mytical Christianity. A Psychological Commentary on the Gospel of John*, Crossroad, New York, 1995, 132.

22 Lehetett gyermeke, akit nem sújthatott ítélet szülője állapota miatt (*m.Sanh.* 8,4), házasodhatott (*m.Kam.* 4,4), vagy épp arról vitáznak a rabbik, hogy akinek protézise (múlába) van, az tisztátalan-e, s Szombaton bemehet-e vele a Templom udvarába (*m.Sab.* 6,8). Vö. <https://www.sefaria.org/texts> (Utolsó letöltés: 2019.10.30.) De ezt látjuk a párhuzamos elbeszélésben, ahol ismerősök vitték Jézushoz a bénát (Mk 2,3–4; Mt 9,2; Lk 5,18–20), vagy az ApCsel 3,1 szerint naponta az Ékes-kapuzhoz vitt férfi esetében.

az ágyát. Mintha azt mondaná neki, hogy vegye kezébe sorsát. A περιπατέω (jár) ige – hasonlóan a már említett ὑγίης melléknévhez – többször ismétlődik (Jn 5,8.9.11.12). Ahogy általában a bibliai könyvekben, úgy János evangéliumában is gyakran találkozunk az igével az élet, az életvitel szinonimájaként.²³

Az első találkozás itt véget ér. A narrátor veszi át a szót, hogy elmondja, mi történik a tehetetlen emberben nemcsak tehetetlenségét látó, hanem az ő vágyai iránt érdeklődő Jézus felhívása után. Csaknem szó szerint ismételve Jézus felhívó szavait közli az elbeszélő: „Az ember azonnal egészségessé vált, fogta az ágyát és járni kezdett.” (Jn 5,9) Az ismétlődő tagmondatokra tekintettel azt is mondhatnánk, hogy Jézustól megszólítva kezébe vette a sorsát és élni kezdett. A felhívás és válaszként a felhívás maradéktalan teljesítése tipikus eszköze a hűség, hit, bizalom, küldetésben való engedelmesség kifejezésének.²⁴ A nincstelen, embertelen helyzetben levő ember a bizalom jelét mutatja. Ez a bizalom kapcsolatot feltételez, azt, hogy már nem kell azt vallania: „nincs emberem...”, hisz emberére talált a szó nemes értelmében. Ez a bizalom az új élet kezdete.

Vessünk egy pillantást Jézus felhívásának és az ember megváltozott helyzete leírásának első tagjára! Jézus felhívásának: „Kelj fel...” a narrátor mondatában az „egészségessé vált” kifejezés a párhuzama. Mire válaszol az egészség? Mit jelent a történet ilyen összefüggésében? Az ἐγείρω (felkel) ige itt fizikai értelemben a mozdulatra vonatkozik, ami az addig tehetetlenül fekvő ember gyógyulásának jele. Az ige a gyógyítást követő és azt értelmező beszédben jelenik meg legközelebb: „amint az Atya feltámasztja (ἐγείρει) a halottakat és életre kelti, úgy a Fiú is életre kelti, akiket akar”. (Jn 5,21) Életre keltő találkozás történetét állította elénk a negyedik evangélium. Jézus felhívása tehát meghívás egy új életre, meghívás az élet újdonságára. Ugyanez az ige jánosi perspektívában a megújuló élet forrása, a döntően új életet fakasztó pont felé vezet, hiszen az evangéliumban többször Jézus feltámasztására utal.²⁵

A narrátor most, amikor immár egy egészségessé lett embert látunk, s azt váránk, hogy minden elhangzott, amit az életről mondani lehet, nem várt, ám lényeges tényt közöl: „Azon a napon pedig szombat volt.” (Jn 5,9b)

23 Vö. Jn 6,66; 8,12; 11,9.10; 12,35. Bergmeier, Roland: περιπατέω, in *EDNT*, Vol. 3., 75–76.

24 Klasszikus példái ennek az Ábrahám-ciklus epizódjai. Küldetés és útra kelés: Ter 12,1.4; meghívás a szövetség megtartására és az engedelmesség válasza: Ter 17,9–14.23–27. Mint ahogy az „azonnal” bekövetkező gyógyulás, „azonnal” megtörténő csoda jellemző eleme az ókori – nem csak bibliai – csodaelbeszéléseknek. (Vö. Keener, i. m. 640.)

25 Jn 2,19–22; 8,12; 11,9–10; 12,1.9.17.35; 21,14.

A Szombat

Ez a váratlanul megjelenő kijelentés felébresztette a kérdést a kutatókban, vajon egyetlen történetet olvasunk, vagy két, eredetileg egymástól különálló epizódot fűz egybe a szerkesztő a Szombatra vonatkozó megjegyzéssel.²⁶ Most e kérdéstől eltekintve az eddig periférián „heverő” ember történetének részleteire összpontosítunk abban a formában, ahogyan az elbeszélés előtünk áll. Színpadra lépnek a zsidók a történetben – bár a meggyógyított maga is zsidó –, és a számukra központi jelentőségű Szombat témája uralja előbb az emberrel (Jn 5,9.10), majd Jézussal (Jn 5,16.18) folytatott párbeszédüket. A két párbeszéd keretezi az ember újabb találkozását Jézussal (Jn 5,14–15).

Jézus tehát Szombaton intézett felhívást a beteghez: „vedd ágyadat” (Jn 5,8.10.11). Míg a Misna szerint megengedett, hogy Szombaton valakit ágyán vigyenek (*m.Sab.* 10,5), addig valamit egyik helyről a másikra vinni a harminckilenc tiltott dolog között az utolsó (*m.Sab.* 7,2; vö. Jer 17,21–22). A Szombat megszegése főbenjáró bűn (Kiv 31,14–15; Szám 12,32–36). A szombati nyugalom parancsának teológiai indoklása, hogy JHWH „megnyugodott” a hetedik napon (Kiv 20,8–11; vö. Ter 2,2). A hetedik nap nyugalommal megszentelése a messiási kor, az eszkatologikus nyugalom tipológiájaként is értelmezett, amint a Szombat témáját bevezető „azon a napon” fordulat is gyakori formula az eszkatologikus várakozás megfogalmazásaiban.²⁷ Jer 31,1–12 ezt a várakozást egy közösség képével írja le: „összegyűjtöm őket a föld pereméről; lesz köztük vak és sánta [...] nagy gyülekezetként térnek ide vissza” (Jer 31,8).²⁸ Az „azon a napon” a negyedik evangéliumban ezen kívül csak Jézus tanítványaihoz forduló búcsúbeszédében szerepel. Ott, ahol arról a közösségről, arról a kapcsolatról vall, amelyet Jézus képvisel, s melyben részesíteni akar: „Azon a napon megtudjátok majd, hogy én Atyámban vagyok, ti pedig énbenem, és én tibennetek.” (Jn 14,20; vö. még Jn 16,22.26–27).

A Szombat, illetve tágabban Mózes törvénye miatt (vö. Jn 5,45–47) kibontakozó vitában a zsidókkal szemben a zsidóság körében élő meggyőződés alapján érvel, mely szerint Isten tevékeny Szombaton is: életet ad és ítél, hisz Szombaton is születnek

- 26 Witkamp tanulmányában e kérdésben született korábbi véleményeket alapul véve annak próbál utánajárni, hogy miként értelmezi újra a hagyományokat saját tapasztalatai fényében a zsidósággal konfliktusba került, perifériára szorulni látszó jánosi közösség, és ebből hogyan dolgoz ki egy „továbbfejlesztett” krisztológiát. (Witkamp, L. Thomas: *The Use of Traditions in John* 5.1–18, *JST* 25 [1985] 19–47.)
- 27 Ferraro, Giovanna: *Il Figlio ha la vita in se stesso* (Gv 5,19-30), *ParSpirV* 5 (1979) 147–158, 148. Vries, Simon J. De: Day, in Keith E. Crim – George A. Buttrick (eds.): *Interpreter's Dictionary of the Bible* (a továbbiakban: *IDB*), Vol. 1., Abingdon, Nashville, 1981, 783. Léon-Dufour, i. m. 42.
- 28 Isten végső uralmát írja le és hirdeti, hogy „azon a napon” bénák, sánták, vakok gyógyulnak meg majd: Iz 29,18; 35,4-6; 42,7; Szof 3,19.

és halnak meg emberek (*Gen. Rab.* 11,10, vö. Jn 5,21–22.25–30). Alkalmat ad neki arra, hogy kinyilatkoztassa, nem tehet más, mint amit az Atya tesz, aki – mivel szereti őt – mindent megmutat neki, amit tesz (Jn 5,20.30). Jézus célja, küldetése az Atya akarata: „hogy üdvözüljetek”, hogy üdvözüljön a világ (Jn 5,34; vö. 3,17; 10,9; 12,47). A σωζω ige Jn 11,12-ben a gyógyulás szinonimája. Mások szabadsága, gyógyulása általa adatik meg, hogy Jézus nem akar megszabadulni a maga „órájától” (Jn 12,27).

A Szombat ünneplésének szabadságot jelentő és közösséget célzó jellegét hangsúlyozza MTörv 5,12–15 is az emlékezetet szólítva meg. Az ünnep részesévé kell tenni másokat is: „nyugodjék rabszolgád és rabszolganőd, éppen úgy, mint te magad. Emlékezzél meg arról, hogy magad is szolga voltál Egyiptomban, s JHWH, a te Istened hozott ki téged onnan...” Az elnyomottban meglátatja Izrael egykori szolgátságát. Hasonló magatartásra szólít Lev 19,33–34 a jövevények irányában, akikben önmagára ismerhet, aki egykor Egyiptomban megvetett jövevény volt: „úgy szeressétek, mint önmagatokat”. Isten szabadító szeretete megismerése az övéhez hasonló odafordulásra, szeretetre szólít. Az elnyomottban, a kiszolgáltatottban, a periférián élőben önmaguk terheket hordozó, kiszolgáltatott jövevény voltak emlékezetére. Arra, hogy abban, akinek léte a perifériára szorult, önmagukra ismerjenek. A felhívás visszhangzik Jézus új parancsában: „szeressétek egymást; ahogy én szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást” (Jn 13,34; vö. Jn 15,12). A parancs újdonságát az „ahogyan” rejti: Jézus, az Úr és Mester, szolgálként hajol tanítványai lába fölé, életét adja barátaiért, akiknek mindent tudtul adott, ahogyan neki mindent tudtul adott az Atya (vö. Jn 5,20; 8,25–29; 12,49; 15,15). Aki hallgat szavára, aki tanítását megtartja, élni fog, gyümölcsöt hoz és megmarad abban a szeretetben, ahogyan az Atya szereti a Fiút és a Fiú övét (Jn 5,24; 8,51–52; 15,3–11). „Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket.” (Jn 15,16) Isten kiválasztotta, megszólította népét, Izraelt, és kihozta nyomorúságából, hogy megszabadítsa. Jézus választotta és szólította meg a nyomorúságában tengődőt, hogy meggyógyítsa (θεραπεύω – Jn 5,10), egészségessé, teljesé tegye (ποιέω υγιή – Jn 5,11.15; υγιής – Jn 5,14), megváltsa (ιάομαι – Jn 5,13).²⁹

Miközben a negyedik evangélium bemutatja, hogy az ember Jézustól bátorított cselekvése hogyan válik Jézussal szembeni váddá, Jézus elítélésének okává, egyúttal a Szombat tartalmát is előtérbe helyezi. Szombat Isten életadó és ítélő jelenlétének történelmet idéző és jövőre irányuló, várakozást keltő ünnepe.³⁰ A

29 Vö. Ronning, John: *The Jewish Targums and John's Logos Theology*, Baker Academic, Grand Rapids, 2010, 163–165.

30 A Szombat a babiloni fogság után a szabadság és Isten közös tiszteletében töltött örömteli nyugalom ünnepe, amely a végső időkben minden ember Szombatja lesz (vö. Iz 66,22–23). Vö. Morgenstern, Julian: *Sabbath, IDB*, Vol. 4., 135–141.

Szombat a szolgaságot, kirekesztettséget megélt, „egész ember gyógyulásáért” van (vö. Jn 7,23). Ámosz könyve mintha a szegény, elnyomott szinonimájaként használná az igaz megjelölést (pl. Am 2,6–8; 4,11–12), anélkül, hogy a periférián élők bármiféle erkölcsileg helyes tettére utalna. Igazak, mert Isten igazságának jelei: bennük, szegénységükben, kiszolgáltatottságukban Izrael önmagára tekinthet, és Isten szabadítására emlékezhet. Egy periférián élő ember az ember igazsága: a szabadításra, gyógyulásra szoruló emberé, aki vágyik arra, hogy kizsákmányolók, elnyomók, vetélytársak helyett „embere” legyen, akinek nem keze, lába vagy más szerve szorul gyógyulásra, hanem önmaga, az egész ember. Mi az az elidegeníthetetlen jog, ami miatt Ámosz igaznak tekinti a szegényt, és ami az egész embert érinti, ahogyan az egész embert gyógyította a Jn 5-ben elbeszélte találkozás?

Újabb találkozás – a szabadság méltósága

Miután a narrátor az ember gyógyulásáról hírt ad, s hozzáfűzi, hogy „azon a napon pedig Szombat volt”, rögtön a következő versben a meggyógyított megszólított lesz, párbeszédbe vont (Jn 5,10–12). A megszólítottok szándékától függetlenül az a tény, hogy Izrael törvényei kapcsán szóba elegendnek vele, kérdést intéznek hozzá, kettős módon jelzi gyógyulását. Egyrészt visszakerült a társadalom életébe, szava lett. Olyan ember, akit észrevesznek, megkérdeznak és meghallgatnak. Másrészt a kérdés – „Ki mondta neked...?” – bennfoglaltan elismer egy, a megszólított személye mögött álló tekintélyt, akinek hallgat szavára akár társadalmi beilleszkedését befolyásoló kérdésekben is. Az ember helyzete már nem „embertelen”. Gyógyulása túl azon, hogy kezébe tudta venni saját sorsát, éppen abban áll, hogy immár van valaki, aki hozzá szólt, aki javát akarta, akivel találkozáva felismerte önmaga méltóságát, aki által újra rálelt a közösségben rejlő erőre.

A következő pillanatfelvétel a gyógyulás útján járó ember történetét szövi tovább. Második találkozása Jézussal a Tempomban történik. Hogy miért megy oda, az evangélista nem részletezi. Két nyilvánvaló oka is volna erre: talán azért, hogy visszanyert egészségéért hálát adjon,³¹ vagy pedig mert egészségesen részt vesz az ünnepen, mely a történet kezdetén Jézus Jeruzsálembé érkezésének is oka volt. Így újabb jelét látjuk annak, hogy ismét részese lett környezetének, közössége életének, ünnepeinek. Második találkozása Jézussal mélyebb megismerés forrása: ezt követően számára az, akivel találkozott, már nem csupán valaki, aki meggyógyította őt (Jn 5,11), de akit nem ismer (Jn 5,13). E második találkozás után már néven nevezi Jézust (Jn 5,14–15). Jézus szavai az egész ember gyógyításáról szólnak: „Íme, meggyógyultál, többé már ne vétkezz, nehogy valami rosszabb történjék veled.”

31 Így értelmezi pl. Bolyki, i. m. 157. Keener, i. m. 643.

Eddig nem volt arról szó, hogy az ember betegsége bűne következménye lett volna; ilyen szemlélettel a negyedik evangélium szembehelyezkedik (Jn 9,2–4).³² Figyelemre méltó azonban, hogy az ige (ἀμαρτάνω) főnévi alakja (ἀμαρτία) már az evangélium első tanúja, Keresztelő János vallomásában megjelenik, amikor Jézusról kijelenti: „Íme [...], aki elveszi a világ bűneit” (1,29). A negyedik evangéliumban a ἀμαρτία a világ jellemzője, egy kapcsolatbeli hiány, ami az Istentől való távolságot jelzi.³³ A gyógyítást követő beszédben Jézus az Atyával való egységéről, a tőle látottak cselekvéséről, s a tőle kapott életető és ítélő hatalomról szól, amely szeretetből fakad, s e szeretetben megnyilvánuló Életre akar vezetni (Jn 5,19–30). Templomi beszédeinek témája ez az egység (Jn 7,27–28; 8,14–16.19; 10,25–30; vö. még 12,44–50). Ennek a szeretetnek a természetét tárja fel tanítványainak (Jn 3,16–17), s barátaivá választva őket ezt a szeretetet hagyja rájuk küldetesként (Jn 15,1–17), a gyűlölettel és megvetéssel szemben (Jn 15,18–27), a világ lehetőségeként (Jn 17,20–26, különösen 20–21. vers). Az az ember, aki egykor a periférián létezett, most a legalkalmasabb időben és helyen – Szombaton a Templomban – lehetőséget kap arra, hogy kinyilvánítsa: egész emberként gyógyult, szabadabb lett; legmélyebb szabadságában szólítja meg őt Jézus, hogy élete folytatásáról döntsön. Az Istenben gyökerező és Benne élt Élet leghitelesebb tanújaként az emberré lett Ige a kapcsolataiba visszavezetett embert a Kapcsolat, az örök Élet kérdése elé állítja.

A meggyógyított utolsó megnyilvánulása, az utolsó híradás róla az evangéliumban, hogy „megvitte a hírt a zsidóknak...” (Jn 5,15) A „hírül visz” (ἀναγγέλλω) kifejezést többen hálátlansággként, árulásként értelmezik.³⁴ Az ige azonban többnyire Isten akaratára, tetteire, a kinyilatkoztatás továbbadására vonatkozik.³⁵ Ezért mások inkább a meggyógyult öröme megnyilvánulásának, tanúságtévő szerepének kifejezését látják benne.³⁶ Talán az, akinek egykor nem volt embere, vágyik megosztani a megtalált kapcsolatokban nemcsak azt, ami történt vele, hanem azt is, hogy ki által történt, kit ismert meg általa.

Miért nem teszi egyértelművé az evangélista, hogy itt az élet újabb kudarca vagy a beteljesedés felé tartó élet lépésének vagyunk tanúi?

32 Vö. Farkasfalvy, i. m. 152.

33 De Vries, Simon J.: Sin, sinners, in *IDB*, Vol. 4., 361–376, 371.

34 Vö. Bolyki, i. m. 157. Keener, i. m. 644.

35 Vö. Broer, Ingo: ἀγγέλλω, ἀναγγέλλω, ἀπαγγέλλω, in *EDNT*, Vol. 1., 12–13. Az ἀναγγέλλω tizenöt újszövetségi előfordulásából tizenegy esetben Isten akaratára, tetteire, a kinyilatkoztatás továbbadására vonatkozik (pl. Jn 16,13–15). Jn 4,25-ben maga Jézus az alanya.

36 Így Léon-Dufour, i. m. 45–46. Farkasfalvy, i. m. 152. O’Day, Gail R.: The Gospel of John. Introduction, Commentary, and Reflections, in Leander E. Keck (ed.): *The New Interpreter’s Bible*, Vol. 9., Abingdon, Nashville, 1995, 491–865, 580.

A történet elején a névtelen sokaság névtelen, tehetetlen emberre állt előttünk. Most valaki, akinek ismerőse van, akit néven nevez: Jézus. Kezdetben észre nem vett, kiszolgáltatottságában tárgyiasult lét volt az osztályrésze. Most cselekvőnek, hírvivőnek látjuk őt. Ott maradunk a kimondatlan kérdéstől megszólítva: látjuk-e őt? Kinek látjuk őt? Valakinek, akiről mint párbeszédre sem méltó „esetről” ítéletet mondunk? Vagy valakinek, aki egy találkozás részese lett, s akinek élete és ítélete annak kezében van, Aki meglátta, megszólította őt? Látjuk-e benne a Szombat emberét?

Az események tehát itt találkozásról szólnak, amelyben az élet periferiáján élő és az őt szemlélők egyaránt döntésre meghívtak. A várakozás helyzete döntéshelyzet. Elkerülhetetlenül dönteni kell afelől, hogy megnyílunk az élet előtt vagy megmaradunk abban, amit életnek vélünk. A periféria kérdése, hogy szereplője tudok-e lenni annak a történetnek, amelyben a nincstelen (Jn 5,7) életet bírónak lehet, vagy úgy vélekedve, hogy ismerem az örök élet forrását, végül nélkülözőnek kell felismernem magamat (Jn 5,39–41). Határhelyzetben vagyunk mindnyájan. Akinek „nincs”, ezzel a hiányával méltósággal ajándékozhat meg: a benne látott hiány az én hiányom is. Van-e emberem? Emberem-e az, aki gyógyulást tud adni? Elfogadom-e azt az Életet, amely az Atya Jézussal megosztott élete, aki azt akarja, hogy ott legyünk vele, ahol ő van: a szeretetnek ebben az egységében? Elfogadom-e azt az Életet, amely szeretetből önmagát odaajándékozva az ajándékozó boldogságára, egymás iránt tanúsított hasonló szeretetre hív meg (vö. Jn 13,15–17; 15,12–17)? Meglátom-e a periferián élő tehetetlenségében Jézus értünk adott élete jelét, teste sírba tehetetlenülését?

Ma este is ott ült a ház lábazatának peremén. A sötétedő városban még nyüzsgött az élet. Ő várt. Nem türelmetlenül, nem feszengve. Várt. Kezében ott volt a tér sarkán álló, mozgó könyvtárból hozott, samárfüles könyv. Olvasott. Ha előtte ment el valaki a járdán, várakozóan felemelte a tekintetét. Valakit várt. Amikor a nő befordult a sarkon, figyelmes tekintettel fordult felé. Látta a nő arcán és mozdulataiban a nap fáradtságát. A nő most is odaköszönt neki. Ahogy tegnap is, tegnapelőtt is. Jó ideje már. Múltkor a könyvről kérdezte, amit olvasott. Most hát várta, s a nő megérkezett. Ő ránézett, kezét emelte a könyvvel, s kérdezett: kölcsön adhatja a könyvet? Volna-e kedve elolvasni? A nő köszönettel igent mondott. Tudta, ma nagy ajándékot kapott: az ember megajándékozta őt megtalált méltóságával.